

Biblioteka
INCUS

TIM *press*

Biblioteka

INCUS

PIETER STEINZ

Čitanje na odlasku

Književnost kao životna potreba

Naslov izvornika

Lezen met ALS

Literatuur als levensbehoefte

© Pieter Steinz. *Lezen met ALS*, Nieuw Amsterdam publishers,
Amsterdam 2015

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-8075-31-5

Ilustracija na koricama

Hajo de Reijger

PIETER STEINZ

Čitanje na odlasku

Književnost kao životna potreba

S nizozemskog prevela
Snježana Cimić

Zagreb, 2017.

*Za Claartje,
pozornu družicu, tumača, negovateljicu i, povrh svega,
moju voljenu*

Sadržaj

Uvod	7
Sokratov vrč s otrovom	9
Ubrzana snimka vlastita životnog kraja	13
Noirtierov sindrom	17
Hvalevrijedan gubitak težine	21
U međuvremenu u Uredu	25
A onda: moglo je biti puno gore	29
Rastanak od na-deset-mjesta-u- -jednom-danu života	33
Brza cesta prema ozdravljenju	37
Oko svijeta kao pacijent-turist	41
Radije hodati nego govoriti	45
Gdje su Vam liječnici, Dickense?	49
Život je sastavljanje popisa	53
Život unatrag	57
Sreća i stari Grci	61
Pustolovine u Čudistanu	65
Pred boli	69
Ritam bolničkog odjela	73
Pandemonij mirisa	77
Idem na put i sa sobom nosim...	81
Dosta sanjarenja	85
Zrak je život, život je zrak	89
Sjećate li ih se još?	93
Olovka je moćnija od kante	97
Veselo mastiti brk i čestito piti?	101

Ostavite svaku taštinu	105
Neupotrebljiva stvarnost	109
Kako sam slavio rođendan	113
Učiti od doktora Jekylla	117
Knjiga računa mog života	121
Progutaj i idi dalje	125
Zamagli tu budućnost	129
Moj život redovnika	133
Osjećaj krivnje i potreba za ispaštanjem	137
Naglašavanje očitoga ili bojenje crvenih ruža u crveno	141
Više sreće nego hrabrosti	145
Moji dani sa Zoe	149
Tabletica za osvježenje	153
Čitati Prousta i onda umrijeti	157
Pola čovjek, pola pomagalo	161
Vrijeme za posljednji čin?	165
Nostalgija za žeđi	169
Život s nogu	173
Štedljivost i radišnost	177
Sjećam se nostalgije	181
Ljubav traje najdulje	185
Napad s boka	189
Sati, dani, mjeseci, godine	193
Osobni plan za vrućinu	197
Dividenda na bolest	201
To je samo ogrebotina	205
Kolo sreće	209
Srž života	213
Bibliografija	217
Kazalo	223
O autoru	229

Uvod

Prije točno dvije godine, nedugo nakon što sam na poslu obznanio da bolujem od ALS-a, kolegica mi je poklonila zbirku eseja *The Memory Chalet (Koliba pamćenja)* Tonyja Judta. Pretpostavljala je da bih u njoj mogao pronaći nadahnuće. Judt, britanski povjesničar i, uz ostalo, autor sada već klasika *Postwar (Poslijeratna Europa)*, napisao je ovu zbirku kada je već uvelike bio pogođen ALS-om, štoviše, tekst je sastavljao u glavi i potom ga je diktirao, jer su mu svi udovi već bili oduzeti.

Razvoj ALS-a razlikuje se od pacijenta do pacijenta. Dok se Judt dvije godine nakon dijagnoze više nije mogao micati, ali je još mogao govoriti i piti, kod mene je upravo obratno. Premda hranu dobivam kroz cjevčicu, zrak putem stroja, a govorim uz pomoć iPada, prstima još uvijek brzo prelazim po tipkovnici. Judt je, ležeći budan noću, imao potrebu rekonstruirati i zapisivati vlastitu prošlost, a ja sam u svom propadanju, posebice u svom životu pacijenta sa skraćenim očekivanim životnim vijekom, zapažao ponajprije paralele s knjigama koje sam čitao kao učenik, student, profesor, književni kritičar i direktor Nizozemske zaklade za književnost.

U seriji kolumni koje sam proteklih godinu i pol pisao za *NRC Handelsblad* i *nrc.next* povezivao sam tijekom svoje bolesti s knjigama koje sam nekoć pročitao ili koje sam iznova čitao. Društvo su mi činili Kafka, Dickens, Szyborska, A. F. Th. van der Heijden, Astrid Lindgren i još pedeset pisaca. U nizozemskom su izdanju sabrane sve pedeset dvije kolumne, skupa s fantastičnim crtežima koje je Hajo izradio za *nrc.next*. Osim njemu i svojem u međuvremenu stalnom timu kod izdavača Nieuw Amsterdam – Henku ter Borgu, Pieteru de Bruijnu Kopsu, Yuliji Knol, Sanderu Pinkseu i Philipu Stroombergu – posebno zahvaljujem još dvjema osobama: Toef Jaeger, koja me nagovorila da započnem s kolumnama i koja se pobrinula da uređene izađu u novinama, te supruzi Claartje, koja je prva čitala sve tekstove, nakon što je uživo prošla ono što je u njima opisano.

Tonyju Judtu je pisanje memoara bio način da napravi reda u svojoj glavi i da produktivno provede besane noći. Meni su kolumne ponajprije bile dobar povod da ponovno pročitam neke od svojih najdražih knjiga. Osim toga, pisanje je bilo divan način da s određene distance promatram vlastito tjelesno propadanje i tumananje kroz medicinske ustanove. Knjiga koja je iz toga nastala možda ne pruža konačan odgovor na pitanje može li književnost ponuditi utjehu u teškim situacijama, ali za mene u svakom slučaju dokazuje da pisanje o književnosti može biti itekako utješno.

Pieter Steinz,
Haarlem, kolovoz 2015.

Sokratov vrč s otrovom

Platon: *Fedon (Phaedo)*, oko 380. g. pr. Kr.)*

22. ožujka 2014.

Dijagnoza je stigla prije devet mjeseci. Problemi s glasom, teškoće pri trčanju, neartikulirani govor – pokazalo se da su sve to posljedice ALS-a, amiotrofične lateralne skleroze, bolesti odumiranja živčanih stanica koje pokreću mišiće. Paralizirajuća mišićna bolest koja nije samo progresivna i smrtonosna, nego i rijetka. Toliko rijetka da je nitko ne prepoznaje; nakon obilaženja mnogih medicinskih ustanova na kraju dođeš do neurologa, koji to prvo odbija ozbiljno provjeriti. Toliko rijetka da se farmaceutskoj industriji ne isplati ulagati u ispitivanja, zbog čega ćemo još dugo čekati na lijek.

Naravno da sam čuo za ALS, počevši od portreta na velikim plakatima s tekstom: „Ja sam u međuvremenu umro“ ili „Ja sam u međuvremenu umrla“, preko Máxime koja je plivala amsterdamskim kanalima kako bi prikupila sredstva za borbu protiv ALS-a, do prijateljice zdravstvene djelatnice koja je jednom prilikom rekla da je to „agresivni brat multiple skleroze“. Nikada nisam mislio da ću ja oboljeti od te bolesti, ali

* Platon, *Fedon*, prev. Jure Zovko, Naklada Jurčić, Zagreb, 2010., str. 37, 201 i 203. (Sve su fusnote prevoditeljičine.)

to vjerojatno vrijedi za sve ljude, kada je u pitanju bilo koja bolest. To me pomalo podsjeća na poznatu šalu koju nam je ispričao profesor na mom prvom kolegiju na povijesti: „Dvije trećine studenata u ovoj dvorani neće završiti prvu godinu studija. Samo po sebi je razumljivo da se to ne odnosi na vas, nego na osobe s vaše lijeve i desne strane.“

Odmah nakon odlučujućeg elektromiograma, kod kojega mi je liječnik iglama i električnim impulsom stimulirao živce te mjerio kako mišić odgovara kontrakcijama, stigao je nalaz. Neurolog, koji je tri puta prije toga ustrajno tvrdio da nemam razloga za zabrinutost, odjednom je posve promijenio priču i predočio mi najcrnji scenarij. Riječ je o bulbarnom ALS-u, koji prvo zahvaća centar za disanje; od tog se oblika bolesti umire brže. Odmah me uputio u Centar za ALS. I da, mogu otići na planirano službeno putovanje, ali mi savjetuje da nakon toga radim ono što volim, što očito nije podrazumijevalo posao. Oko Božića puno toga više neću biti u stanju raditi, nagovijestio je.

O ovakvoj vrsti razgovora u kojima se priopćuje loša vijest uvijek sam prije razmišljao kroz fraze „propasti u crnu rupu“ ili „izgubiti tlo pod nogama“. No uopće nije bilo tako. Malo toga sam osjećao, ali očaj sigurno ne. I to ne zato što sam bio u stanju poricanja. Ne zato što sam gajio nadu da će drugo mišljenje u Centru za ALS pokazati da je to ipak lajmska bolest („dobit ćete antibiotike i za godinu dana ćete opet trčati maraton“). To je bilo zato što je trezvenost nastupila sama od sebe. S 49 godina sam relativno mlad, no stariji od mnogih drugih pacijenata oboljelih od ALS-a; iza sebe sam već imao lijep život – trideset godina sretne veze, dvoje

zdrave odrasle djece, tri karijere, deset objavljenih knjiga. U životu sam imao previše sreće da ne bih mogao prihvatiti puki peh.

U Platonovu *Fedonu*, dijalogu koji prikazuje kako atenski filozof Sokrat 399. pr. Kr. ispija otrov, Fedon primjećuje kako smrt njegova prijatelja začudo ne pobuđuje sažaljenje jer „taj mi je čovjek, Ehekrate, izgledao sretnim u svome ponašanju i govoru“. Sokrat je bio osuđen zbog nevjerovanja u grčke bogove i kvarenja mladeži, a do samoga kraja u svojoj ćeliji nastavlja filozofirati sa svojim učenicima. Kada mu izvršitelj donese otrovni napitak od kukute, unatoč molbi svojih učenika, ni trenutka ne odgađa njegovo ispijanje. „Mislim da neću ništa dobiti ako nešto kasnije ispijem otrov, osim što ću sam sebi ispasti smiješnim jer pokušavam još ostati na životu i sačuvati nešto čega više nema.“

Još u školi, kada sam na nastavi grčkoga jezika prvi puta pročitao ove ulomke, Sokratovo me se postupanje dojmilo kao vrhunac dostojanstva pod pritiskom (*grace under pressure*). Do gorkog kraja, jer Sokrat ispija otrov „opušteno i odlučno“. Ukori učenika koji se rasplakao, malo hoda naokolo dok mu noge ne otežaju i potom legne na leđa. Stopala su mu se ohladila, a onda noge, pa utroba i prije nego što mu je otrov došao do srca još ima energije za *čuvene zadnje riječi* – „Asklepiju dugujemo pijetla“ – za koje znanstvenici još uvijek ne znaju jesu li bile nalet religioznosti ili neslana šala.

Sokratova smrt donekle nalikuje na *turbo* inačicu uobičajenog razvoja ALS-a, u kojoj prvo izgubiš kontrolu nad šakama i stopalima, potom nad nogama i rukama, a na koncu umreš jer ti otkazu dišni organi. Nedugo nakon što mi je postavljena dijagnoza dobio sam *e-mail* od

starog školskog prijatelja koji mi je ukazao na paralelu između moje i Sokratove sudbine. Poželio mi je da mi ostane još puno vremena koje ću moći provesti poput starog filozofa, „zajedno sa svojim bližnjima, relativizirajući i prihvaćajući sudbinu, s humorom i ironijom“. Odgovorio sam mu da se moja bolest razlikuje od vrča s otrovom, jer bulbarni oblik ALS-a počinje upravo od dišnih organa, ali da ću Sokrata uvijek imati pred očima.